

בכורות נב

משה שווערד

1. רש"י מסכת בכורות דף נא עמוד ב

בנכסי האם - נכסי מלוג.

2. רש"ש מסכת בכורות דף נא עמוד ב

רש"י במשנה ד"ה בנכסי האם נכסי מלוג. ק"ל דע"כ איירי באלמנה או גרושה דאל"כ הבעל יורש את הכל. וא"כ מאי האי דנקיט נ"מ הלא עתה גם הכתובה תחת ידה:

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נא עמוד ב

מתניתין. הבכור נוטל פי שנים וכו' ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם. פי' רש"י בנכסי האם - נכסי מלוג. ולכאור' ה' אפ"ל דאית לה רכוש, דלא איירי בכלל במקום בעל, וע"ז תנן דאינו נוטל פי שנים. ומשמע ברש"י דהנידון השתא הוא על נכסיהם של האב והאם, דמישך שייכי אהדדי. דהנה במתני' ב"ב דף קנ"ח א' תנן נפל הבית עליו ועל אשתו יורשי הבעל אומרים אשה מתה ראשונה ואח"כ מת הבעל, יורשי האשה אומרים בעל מת ראשון ואח"כ מתה אשה וכו' ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל, נכסים הנכנסין והיוצאין עמה (פי' נכסי מלוג) בחזקת יורשי האב (שמאביה באו לה). ולזה כתב רש"י דהכא תרוייהו איכא, דמצד הכתובה חשיב לה נכסי האב ובזה נוטל פ"ש ומצד הנכסי מלוג חשיב נכסי האם ולא יטול פ"ש.

4. תוספות מסכת בכורות דף נא עמוד ב

ולא בראוי כבמוחזק ולא האשה בכתובתה - בפ' יש נוחלין (ב"ב דף קכה:): פסקינן הלכתא דאין הבכור נוטל פי שנים במלוה בין שגבו מעות בין שלא גבו מעות ומתוך כך נראה דאינו גובה כתובה במלוה כדתנן הכא אין לה בראוי אבל רבי פירש דאע"פ שהורע כח הבעל ובכור לענין מלוה דחשבינן ליה לגבייהו ראוי לגבי כתובת אשה מיהא חשיבא מוחזקת ואשה גובה כתובתה ממלוה ...

5. רש"י מסכת בכורות דף נב עמוד א

ולא הבנות – [1] שהיה מקבל עליו לזון את בתה שהיה לה מאיש אחר חמש שנים אינה ניזונת לאחר מיתתו אלא לפי מה שהנכסים שוין לא בשבח ולא בראוי.

6. תוספות מסכת בכורות דף נב עמוד א

והאמר שמואל בעל חוב גובה את השבח מקולי כתובה שנו כאן - ביתומים איירי הכא דומיא דבנות במזונותיהן דמזון האשה והבנות אין גובין מנכסים משועבדים כדתנן בפ' הנושא בכתובות (דף קא:): ובקונטרס פירש מזון הבנות כגון נשא אשה ופסק לזון בתה ולפירושו אין ראייה דמצי איירי שפיר בשבח לקוחות ואין לשון בנות משמע כן דמה ליה בנות יותר מבן דהכי נמי בבן אם פסק עם אשתו כי היא דקתני גבי חמשה גובין מן המחוררין והמקבל עליו לזון בת אשתו ובן אשתו ולא הוה ליה נמי למינקט בנות לשון רבים אלא הוה ליה למיתני ולא בת אשתו במזונותיה [2] דלשון בנות משמע מזון הבנות דתנן בהניזקין (גיטין מח:): שאוכלת בתנאי ב"ד כדתנן בפ' נערה שנתפתתה (כתובות דף נב:): לא כתב לה בנן נוקבן דיהויאן ליכי מינאי כו' חייב מפני שהוא תנאי ב"ד...

7. דף על הדף בכורות דף נב עמוד א

בגמ': מאי טעמא אמר קרא לו משפט הבכורה משפט הבכורה לאיש ואין משפט הבכורה לאשה (שאינו נוטל פי שנים בנכסי האם). [1] וברש"י מפרש דלפי זה "לו" קאי אהאב, שרק אצל האב יש משפט הבכורה, ולא אצל האם. [2] במשך חכמה

(דברים כ"א י"ז) כתב דיש לפרש באופן אחר, שהוא המשך ממ"ש וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשנואה, לא יוכל לבכר וגו', כי הוא ראשית אונו, לו - כלומר לבן השנואה משפט הבכורה לגמרי, אבל בן האהובה שאינו ראשית אונו, אין לו משפט בכורה כלל, לא רק לגבי אחיו מן האב, מכיון שאינו בכור לאביו, אלא אף בנכסי אמו, אין לו משפט בכורה, אף אם הוא הגדול שבהם, כי משפט בכורה לאיש ולא לאשה.

8. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בכורות דף נב עמוד ב

מ"ט דר"מ מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל מתנה וירושה לא. והנה ביסוד דברי ר"מ צ"ל דלאו היינו דהקפידה התורה דוקא גבי מכר דליהדר ביובל משא"כ במידי דלאו מכר דאינו חוזר. דא"כ אמאי בעי הגמ' לטעמא דהכא הו"ל מתנה, הא סגי בהא דאינו מכר. ועוד מוכח מהמשך הגמ' דאיתא בכור לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא. ואי נימא דטעמא דר"מ דרחמנא חדית רק במכר דחוזר ביובל ותו לא, א"כ הא לאו במתנה תליא מילתא, דלכאוף ה"נ אם הפקיר שדה ובא אחר וזכה בו נמי לא יחזור ביובל דהא אי"ז מכר. והרי בגמ' דייק מדכתי' לתת לו דהו"ל דין מתנה בדוקא.

ובסברא דמילתא י"ל דהנה חזינו דרצון התורה בהא דחוזרין ביובל כדי ששדות אחוזה ישארו באותה משפחה כבתחילה, וכדכתי' גבי בנות צלפחד אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה וגו', והיינו דבאמת מכירת קרקע לאחד שהוא משבט אחר לכאוף אי"ז לרצון רחמנא. ואולם מצינו בכמה דוכתי גבי מכירה, דזווי הוא דאנסוהו, ולא חשיב דנעשה המכירה ברצון. והנה במתנה על מה שכתוב בתורה אע"ג דתנאו בטל הרי בדבר שבממון תנאו קיים, ויש בראשונים שכתבו דהיינו משום מחילה. ויעוי' ברמב"ן ב"ב דף קכ"ו ע"ב גבי האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה דאמר ר' יהודה בדבר של ממון תנאו קיים "שלא אמרה תורה שיתחייב אלא ברצונו של זה". והיינו דלהכי אי"ז כנגד מה שאמרה תורה כיון דלא אמרה בכגון זה, ולא משום מחילה.

והשתא שזכינו לזה נאמר דבמוכר שדה אחוזה שאמרה תורה דחוזר ביובל משום דנקטינן דזווי אנסוהו ולא מכר ברצונו כנגד מה שאמרה תורה, ולפיכך אין רצון התורה שיהי' הרכוש שהי' לו ממכר מופקע ממנו ולהכי חוזר ביובל. משא"כ בנותן מתנה דמי הכריחו לכך והרי אינו רוצה בזה שיהי' נשאר אצלו, וכדברי הרמב"ן "שלא אמרה תורה אלא ברצונו של זה" ולהכי אינו חוזר ביובל. ולא רק משום שאי"ז מכר. ולכן גם הפקר הו"ל כמתנה דהא לא הי' אנוס להפקירו. ולפ"ז מבואר שפיר דהגמ' דייק בטעמא דר"מ מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר ביובל "מתנה וירושה לא", והיינו דלא סגי דלא הוי מכר אלא דוקא משום דהו"ל מתנה משו"ה אינו חוזר ביובל.

וגבי בכורה אייתי הגמ' טעמא דכתי' לתת לו פי שנים מתנה קרייה רחמנא. פי' אע"ג דהכא הרי מה שהאחין נותנין לבכור פי שנים אי"ז ברצונם הטוב כשאר מתנה בעלמא אלא משום דהכי חדית רחמנא, והי' אפ"ל דבמתנה כע"ז דלא הויא ברצון יחזור ביובל. ולזה קמ"ל דמ"מ "מתנה קרייה רחמנא" ומעטיה רחמנא מחזרתו ביובל.

וביורש את אשתו דאינו מחזיר ביובל אייתי הגמ' משום דירושת הבעל דאורייתא, והביאור גם בזה כנ"ל דאי לאו דחשיב ירושה לא הי' סגי בזה שאינו מכר, והי' אפ"ל דהא משפחת האשה לא יהבי מרצונם לבעל שיהי' הרכוש אצלו, אלא דכך גזרה תורה דין ירושה דהבעל יורש את אשתו, ובזה אי לאו דקרייה רחמנא יורש, דירושת הבעל דאורייתא, הוי אמינא דיהזור ביובל, דהכי מסתברא במילתא דלא עביד לרצונו, ורק משום דחשיב ירושה מה"ת אין חוזר ביובל.

ואלא דאיכא לעיוני מהא דאי' בירושלמי פ"ב דמעשרות ה"א [הובא בר"ש, שם] דהא מקח קובע למעשרות, ובמתניתין שם תנן היה עובר בשוק ואמר טלו לכם תאנים אכולין ופטורין. ואמר שמואל דאתיא מתני' כר"מ דאמר אין מתנה כמכר ע"ש. ולכאוף לפמשג"ת הא שאני מתנה דיהיב מדעת והיאך נידמיה לענין קביעות למעשר. והנה בגמ' מגילה דף כ"ו ב' פליגי רב אחא ורבינא, דהא המוכר בית הכנסת יוצא לחולין וחיילא הקדושה על הפדיון. ופליגי התם גבי מתנה דחד אסר וחד שרי מאן דאסר במאן תפקע קדושתה [דהא לית מידי דליחול הקדושה עליה] ומאן דשרי אי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה [והו"ל כמכר]. ולא אייתי התם פלוגתא דר"מ ורבנן אי מתנה כמכר. ועכ"פ חזינו דהתם נמי פליגי בזה, ואפשר דרבנן סברי דאי לאו דהו"ל הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה מתנה, וחשיב נתינת המתנה כתשלום, ולהכי הו"ל כמכר, וא"כ כמו שמכר קובע למעשרות ה"נ במתנה כן.

9. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בכורות דף נב עמוד ב

והיורש את אשתו ירושת הבעל דרבנן. ולכאוף הא אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, והרי מדין ירושה מדבריהם נמצא דמעבירים רכוש לשבט הבעל. אלא אם נאמר דחשיב שב ואל תעשה.

ואולם לענין חזרת יובל לא עקרו מה שאמרה תורה והארץ לא תמכר לצמיתות וגו', ולפיכך אמר רבי אלעזר כולם חוזרין ביובל. אכן הרמב"ם פי"א מהל' שמיטה ויובל הכ"א כתב וז"ל: אבל היורש את אשתו אע"פ שירושת הבעל מדבריהם עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ואינו מחזיר ביובל עכ"ל, והיינו מדבריהם עשו חיזוק דיהי' לזה התוקף דירושה וכנ"ל בירושה דאורייתא.

10. דף על הדף בכורות דף נב עמוד ב

בגמ': מ"ט דרבנן (דמחזירין מתנה ביובל) תשובו לרבות המתנה. במשך חכמה (בהר כ"ה כ"ה) מבאר דעצם דין החזרה של הקרקעות ביובל הי' אפשר לפרש על פי המבואר בבבא בתרא (מ"ז ע"ב) בסוגיא דתליוהו וזבין, דכל מכירה אונס הוא, שכיון שנצרך לכסף, הרי הוא מוכר את קרקעותיו, ומפני זה צותה התורה, שבהגיע היובל יחזור אליו את הקרקע שמכר, ואם כן כל זה במכירה, אבל במתנה לא שייך זה.

לכן יליף כאן ממה שנאמר: "ואיש אל משפחתו - תשובו", שסיבת החזרה ביובל הוא כדי שיחזור כל דבר אל שרשו אל משפחתו, לכן העבדים משתחררים מאדוניהם, ממילא שפיר יליף מכאן דגם במתנה שייך דבר זה, וגם מתנה מחזירין ביובל.

11. משך חכמה ויקרא פרשת בהר פרק כה

(כה) וגאל את ממכר אחיו. פירוש, שמהגואל יוצא ביובל, ורק מה שמכר - הוא שני תבואות - זה שייך להגואל. אבל, כיון שמגיע היובל, שזה לא מכר, שהרי חזרת אליו, זה אין שייך לגואל. ובספרא (פרק ה, א) דריש "ממכר" - לרבות המתנה. ובגמרא דילן (בכורות נב, ב) יליף מ"תשובו". ונראה לי דדריש מ"איש אל משפחתו תשובו" (לעיל פסוק י). שהגם שהטעם כי לא תמכר לצמיתות אינו במתנה, שמכר הוא מחמת אונס שצריך למעות, כדאמר בפרק חזקת הבתים (בבא בתרא) מז, ב, ולכן הוא חוזר ביובל, כמו עבד, כיון שלא היה מרצונו. אבל הטעם שישובו בני המשפחה שייך במתנה, לכן אמר "תשובו" - לרבות המתנה, פירוש, שהטעם ש"איש אל משפחתו" שייך במתנה.

12. תוספות מסכת בכורות דף נב עמוד ב

קרי רב חמא עליה דרב ששת טובה חכמה עם נחלה - רב ששת בעל ברייתות הוה כדאמר בפ' הדר (עירובין דף סז). דרב חסדא מרתען שפוותיה (ממתניתין) דרב ששת ולה"ק טובה חכמה מימרא דרבין א"ר יוחנן עם נחלה קבלות הרבה שהיו לו שנויות בברייתא.

13. משך חכמה בראשית פרשת חיי שרה פרק כג

(ג - ו) וידבר אל בני חת וכו' איש ממנו את קברו לא יכלה. פירושו, דאיתא בבכורות שהמוכר קברו, באים בני המשפחה למחות, וזה הוא "לעיני בני חת" (פסוק יח), שלא ימחו. והיינו דאמר "איש ממנו", אפילו בפרט, "לא יכלה את קברו" - שהוא כבוד גדול, כי "נשיא אלקים וכו'" (פסוק ו), ואינו צריך הסכם הכללי, ודו"ק.

14. דף על הדף בכורות דף נב עמוד ב

בגמ': באים בני משפחה וקוברים אותו בעל כרחו, משום פגם משפחה. ובשו"ת כנסת יחזקאל (סי' כג) הוכיח מכאן כדעת השו"ע (יו"ד סי' שסג ס"א) דמותר להעביר מת לחלקת קבר משפחתית, כמבואר בגמ' כאן. דגנאי הוא לבני המשפחה שאחד מהם אינו קבור עמהם ע"כ.

וראה בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' שלא) המביא בשם הב"י "שערב לאדם שיהא נח אצל משפחתו" עכ"ל.

וראה בכל בו (סי' קיד) שכתב דבר נפלא במעלת הקבורה המשפחתית ביחד, כי היא נועדה לחזק את האמונה בתחיית המתים, שבני המשפחה מבקשים להקבר זה בתברת זה, כדי שכאשר יקומו לתחיית המתים ישובו וייפגשו מיד עכ"ד הנפלאים.